

JAHON MATBUOTI ERKINLIGI HOLATI

Vokhidova Ezoza Sherzodbek qizi
14- umumtalim maktab 11-sinf bitiruvchisi

Annotatsiya. Ushbu ishda ko‘plab chet el va milliy internet saytlari, yozma adabiyotlar, qo‘llanma, maqolalardan iqtiboslar, statistik ma‘lumotlar va mavzuga oid rasmlardan foydalanildi. Bundan tashqari xalqaro qonun hujjatlarining Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi Xalqaro Pakti, Inson huquqlari va asosiy erkinliklari to‘g‘risidagi Yevropa Konvensiyasi va boshqa hujjatlarning internetda joylangan nashrlari o‘zbek tilimizga tarjima qilingan holda ko‘rib chiqilib, ba‘zi o‘rinlarda moddalardan misol tariqasida foydalanilgan.

Kalit so‘zlar: inson huquqlari, internet, muloqot, qonun, madaniyat, ommaviy axborot vositalari

KIRISH

Jurnalist. Bu nom tilga olingan zahotiy oq, ko‘z oldimizda axborot oluvchi, tarqatuvchi va ma‘lumotlarni qidirib topuvchi soha vakillari gavdalanadi. Boisi, biz dunyoda va O‘zbekistonda sodir bo‘layotgan voqea-hodisalarni jurnalistlar talqini, ularning tavsifi orqali qabul qilamiz. Shuningdek, OAV ning eng muhim funksiyalaridan biri – aholining jamiyatda bo‘layotgan voqealarga nisbatan fikrini shakllantirish, davlat va xalq o‘rtasida muloqot maydonini o‘rnatish hisoblanadi. Aholining siyosiy, huquqiy, iqtisodiy bilimlarini oshirish, ularning qarorlar qabul qilish va ijrosini nazorat qilishdagi faolligi ham OAV ning erkinligi va demokratik prinsiplar asosida faoliyat ko‘rsatishiga bog‘liq. Birgina misol: Shimoliy va Janubiy Koreyada bir xil millat – koreys xalqi yashaydi. Hududning iqlim sharoiti, yer tuzilishi, hattoki ikki davlatdagi odamlarning dini va tili ham bir xil. Lekin, rivojlanish darajasi, xalq farovonligi, turmush tarzida osmon va yer qadar farq bor. Buning javobi oddiy, bir davlatda yozilgan qonunlar ishlaydi, ikkinchisida esa yo‘q. Bir davlatda siyosiy institutlar, iqtisodiy institutlar bilan birga ishlaydi, ikkinchisida, siyosat iqtisodni o‘z yo‘rig‘iga solgan. Bugun yana bir geosiyosiy jarayonga guvohmiz, OAV ko‘zga ko‘rinmas qurolga aylanib bormoqda. Bugun yirik davlatlar boshqa hududlarni bo‘ysindirish, o‘z madaniyati va g‘oyalarni yoyishda OAV ning ta‘sir imkoniyatlaridan foydalanmoqda.

Bu holatni chuqur tahlil qilgan Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Xavfsizlik kengashi yig‘ilishida odamlarning yangilik va tahlillarga bo‘lgan ehtiyoji to‘ldirilmasa, buni boshqa mamlakatlardagi manbalar amalga oshirishini, aytgan.¹ Bu borada O‘zbekiston milliy axborot agentligining uza.uz saytining youtube va ijtimoiy tarmoq sahifalarida berib borilayotgan “Hafta tafsiloti”, O‘zbekiston milliy teleradiokompaniyasi “O‘zbekiston 24” telekanalining “Xalqaro hayot”, “O‘zbekiston 24” radiokanalining “FM meridian” dasturlarini e‘tirof etmoqchimiz. "So'z erkinligi - har qanday vosita bilan har qanday ma'lumot va g'oyalarni izlash, olish va tarqatish

¹ <https://images.app.goo.gl/HdVBvxSXi3jPWT88>

huquqidir". So'z erkinligi va so'z erkinligi huquqi barcha turdagi g'oyalarga, shu jumladan chuqur haqoratimiz bo'lishi mumkin bo'lgan g'oyalarga ham tegishli. Lekin bu mas'uliyat bilan birga keladi va biz uni qonuniy ravishda cheklash mumkinligiga ishonamiz. E'tiborlisi, aksariyat dasturlar O'zbekiston Prezidentining joriy yil 12-yanvar kuni Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan yig'ilishida axborot xavfsizligi masalalariga to'xtalib, O'zbekiston axborot makonida milliy kontent yaratishdagi tashabbusni saqlab qolishi kerakligi haqida gapirganidan so'ng², (masalan, "O'zbekiston 24" telekanalining "Xalqaro hayot" ko'rsatuvi) xalqaro voqealarni yoritish maqsadida tashkil etilgan. Ustoz, Karim Bahriyev ta'biri bilan aytganda "O'z og'rig'ingni his qildingmi – demak, tiriksan, birovning og'rig'ini his qildingmi – demak, insonsan", - degan avliyolar. Demak, ana shu shafiqlik, rahmdillik, hayo va muhabbat – insoniyikning, beshavqatlik, adovat, razolat esa hayvoniylikning belgilaridir.³ Shu bilan birga, ommaviy axborot vositalari bo'yicha o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, so'nggi yillarda jurnalistlar erkinligiga xavflar paydo bo'lgan. Shaxslar jamoalari ommaviy axborot vositalari, jumladan, jurnalistika faoliyatining tartibga solinishi rivojiga keskin zarar yetkazmoqda.⁴ Buyuk Britaniyada 1998 yildagi Inson huquqlari to'g'risidagi qonunning 10-moddasi so'z erkinligi huquqini himoya qiladi : So'z erkinligi va fikr erkinligi bir xilmi? Buyuk Britaniyada so'z erkinligi qonuniy jihatdan so'z erkinligi tushunchasining bir qismidir. Hukumatlar nafrat so'zlari va da'vatlarni taqiqlash majburiyatiga ega. Bular xavfli. Cheklovlar, agar ular muayyan jamoat manfaatlarini yoki boshqalarning huquqlari va obro'sini himoya qilsa, ham oqlanishi mumkin. So'z va so'z erkinligi bilan bog'liq har qanday cheklovlar qonunlarda belgilanishi kerak, bu esa o'z navbatida hamma tushuna oladigan darajada aniq va qisqa bo'lishi kerak. Cheklovlarni qo'yayotgan odamlar (ular hukumatlar, ish beruvchilar yoki boshqalar bo'ladimi) ularga bo'lgan ehtiyojni ko'rsata olishlari va ular mutanosib bo'lishi kerak. Bularning barchasi ushbu cheklovlarni suiiste'mol qilishni to'xtatish va tegishli apellyatsiya jarayonini kiritish uchun kafolatlar bilan qo'llab-quvvatlanishi kerak.

Jurnalistlarga qarshi huquqbuzarliklarni ro'yxatga oluvchi va tahlil qiluvchi nodavlat tashkilotlar ham o'z statistikalarda buni keltirib o'tishgan. Bunday tashkilotlar qatoriga Chegara bilmas muxbirlar (RSF) va Jurnalistlarni himoya qilish qo'mitasi (CPJ) kiradi. Har yili RSF Jahon matbuot erkinligi indeksini e'lon qiladi, unda xorijiy muxbirlar duch keladigan xavf-xatarlarni jurnalistik erkinlik darajasiga ko'ra davlatlar reytingi tuzilgan holda taqqoslanadi. Turli mamlakatlardagi ommaviy axborot vositalari erkinligi holatining keng sarhisobi RSFning Jahon matbuot erkinligi indeksida keltirilgan. Ushbu indeksdan Shimoliy Koreya, Xitoy, Iroq, Eron, Qozog'iston, Ozarbayjon, Turkiya va Qirg'izistonda jurnalistika va so'z erkinligi holati hamda ularning 2024-yildagi natijalarini alohida misol sifatida keltirildi. Mavzu matnida yaqin 2019-2024-yillar va ba'zi joylarda 2000-yildan 2019-yilgacha bo'lgan vaqt oralig'idagi holatlar, vaziyatlar misol tariqasida keltirilgan va tahliliy mulohazalar bildirilgan. Har bir inson shaxsiy huquqiy savodxonlik darajasini o'sishi uchun albatta, xalqaro va milliy qonun yoki qonunosti hujjatlari bilan yaqindan xabardor bo'lib,

² <https://president.uz/uz/lists/view/6967>

³ Bahriyev K; Huquq va burch. – T., 2019. – B. 21.

⁴ Edward. C; Chicago Journal of International law – CH., 2023. – P. 1.

dunyoning siyosiy sahnidagi o'zgarishlarni o'z talqinida tahlil qilib borishi lozim. Huquqiy ong shakllanishi uchun uni huquqiy bilimga oid kitoblar, xalqaro huquq normalari va ularning moddalari matni bilan boyitib borishimiz zarur. Mamlakatimizda ham aynan jurnalistlar faoliyatiga oid 2019-yil 17-iyul kuni O'zbekiston Jurnalistlari ijodiy uyushmasining IV konferensiyasida O'zbekiston jurnalistlarining kasb etikasi kodeksi qabul qilindi. Kodeksda kasb majburiyati, jurnalistning ijtimoiy mas'uliyati, betaraflik va xolislik bundan tashqari bir qancha yo'l-yo'riq va yechimlar keltirilgan. Mavzuimizning tarkibi ham aynan xalqaro va milliy huquq normalari tegishli, asosan OAV yoki so'z erkinligiga oid ba'zi moddalarining tahliliy tavsiflaridan iborat. Xususan, Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi Xalqaro Pakti, Inson huquqlari va asosiy erkinliklari to'g'risidagi Yevropa Konvensiyalariga oid moddalar tahlili va xalqaro jurnalistlarni himoya qiluvchi tashkilotlar ish faoliyati ham o'rin olgan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Jahon matbuot erkinligi indeksi 2024-yil uchun.

Mutaxassislar fikriga ko'ra, biror bir davlatda YAIMni 1%ga oshirish uchun axborot va kommunikatsiyalar sohalarining mamlakat hayotidagi rolini 3%ga oshirish zarur. Bu esa OAV faoliyatining tashkiliy-huquqiy asoslarini, jurnalistlarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoyasini ta'minlashni talab qiladi. Buni yaxshi anglagan mamlakatlar so'z erkinligini qadriyat darajasiga yetkazgan. Mamlakatda davlat va nodavlat OAVni qo'llab-quvvatlashga sodiqligini namoyon etib kelmoqda. Buni AQSH, Germaniya, Angliya kabi rivojlangan mamlakatlarda aholi tomonidan to'lanadigan soliqlarning ma'lum (3% atrofida) televideniye, radio va boshqa OAV uchun ajratilayotgani misolida ko'rishimiz mumkin. Umumiy qilib aytadigan bo'lsak, fuqarolar, xalq bilan davlat, jamiyatni bir-biriga bog'lab turuvchi "to'rtinchi hokimiyat" vakillarining huquqiy chegaralarini aniqlashtirib beruvchi huquq tizimi, huquq me'yorlari, milliy va xalqaro huquqiy mezonlar, qonun hujjatlari haqida ma'lumotga ega bo'lishi ham zurur.

"Huquq" nima o'zi? Bu tushuncha ko'proq xalq orasida qadriyat sifatida idrok etiladi. Shaxsning huquqiy ongi esa ana shu qadriyatlarni, me'yorlarni bilish orqali shakllanadi. Huquqning xolisligi u yoki bu shaxsning yoki huquqshunoslar so'zi bilan aytganda subyektning mustaqilligini anglatadi.⁵ Jurnalistik huquq esa OAV faoliyati bilan shug'ullanuvchi har bir shaxsning kasbiy va shaxsiy hayotlarining daxlsizligi bilan bog'liq huquqlar yig'indisi hisoblanadi. So'z erkinligi va huquq. Bu ikkisi bir-biriga chambarchas bog'liq haqlardir. Shu o'rinda bir jumlani kiritib o'tishni ma'qul deb bildik. "Biz demokratik mamlakatda yashayapmiz, demokratik davlatda esa so'z erkinligi xalq uchun ham, rahbarlar uchun ham." (Ayelet Shaked).

Jurnalistlarga qarshi huquqbuzarliklarni hujjatlashtiradigan nodavlat tashkilotlar qatoriga Chegara bilmas muxbirlar (RSF) va Jurnalistlarni himoya qilish qo'mitasi (CPJ) kiradi. Har yili RSF Jahon matbuot erkinligi indeksini e'lon qiladi, unda xorijiy muxbirlar duch keladigan xavf-xatarlarni jurnalistik erkinlik darajasiga ko'ra davlatlarni reytingi bilan taqqoslaydi. Jurnalistik erkinliklar, ba'zi o'rinlardagi

⁵Qurbon N., Saidov F; Jurnalistikaning huquqiy asoslari. – T.: "O'ZKITOBSAVDONASHRIYOTI", 2020. – B.12.

ta'qiqalar ham aynan qonun hujjatlari orqali belgilanadi. Agos gazetasi bosh muharriri Hrant Dink o'zi bo'lgan Istanbulning Shishli shahridagi gazeta ofisi oldida oilasi, yaqinlari, huquq himoyachilari va hamkasblari tomonidan yodga olindi. 2007 yil 19 yanvarda o'ldirilgan. Dink o'ldirilgan Shishlidagi Sebat kvartirasi oldida to'plangan ko'plab fuqarolar, o'q otilgan joyga qizil chinnigullar, Agos gazetalari, sham va anorlar qoldirdi. Marosimda turk va arman tillarida "Sari Gelin" xalq qo'shig'i yangradi, kurd, arman va turk tillarida "Hrant uchun adolat", "Qotillikka 17 yosh", "Biz hammamiz Hrantmiz, biz hammasi armanlar". Dink, Anqara, Adana va Izmir kabi ko'plab joylarda (19-yanvar) uyushtirilgan tadbirlar bilan yodga olindi. Hozir esa siz bilan xalqaro miqyosda, 180 ta dunyo mamlakatlari va hududlarida jurnalistik qonun tizimining amaldagi ifodasini belgilab beruvchi so'z erkinligi statistikasi bilan shug'ullanuvchi "Chegara bilmas muxbirlar" (RSF) tashkilotining so'nggi 2023- va 2024- yillardagi tadqiqoti bilan yaqindan tanishib chiqamiz. RSF tashkiloti "so'z erkinligi darajasi"ni aniqlashda 5 jihatdan mamlakatlarni tahlil qiladi. Bular; siyosiy kontekst, huquqiy kontekst, iqtisodiy kontekst, ijtimoiy-madaniy kontekst va xavfsizlik jihatlaridir.⁶ 2023-yil reytingi bo'yicha yuqori o'rindagi va eng pastki o'rindagi davlatlarni sanab o'tsak. (Yuqori reytingdagi davlatlar)

1-o'rin bilan Norvegiya; 2- o'rin Irlandiya; 3-o'rin Daniya; 4-o'rin Shvetsiya; 5- o'rinni Finlandiya egallab turibdi. Mamlakatlar boshqaruv shaklining turli ko'rinishlari ularning so'z erkinligida ham namoyon bo'ladi.

(RSF tashkilotining 2023-yilgi so'z erkinligi indeksi xaritasi) **1.1-rasm**

Endi esa eng past ball bilan , reyting oxiridan joy olgan dunyo davlatlarini sanab o'tamiz; 176- o'rin Turkmaniston (25,82 ball); 177- o'rin Eron(24,81); 178- o'rin Vetnam (24,58); 179- o'rin Xitoy (22,97)va so'nggi 180- o'rinda Shimoliy Koreya

⁶ https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Matbuot_erkinligi_indeksi

⁷ https://pressgazette.co.uk/media_law/rsf-world-press-freedom-index-2023/

(21,72 ball) joy olgan.⁸ Ma'lumot o'rnida uz.m.wikipedia.org saytida joylangan ma'lumotda 2023-yil hisobida O'zbekiston 45,73 ball bilan 137- o'rinda. 2024-yil "Chegara bilmas muxbirlar" tashkiloti jahon matbuoti so'z erkinligi bo'yicha e'lon qilgan statistikasiga ko'ra, Norvegiya 91,89 ball bilan hanzugacha birinchilikni bermasdan kelmoqda. 2-o'rinda Daniya 89,6 ball, 3-o'rinda Shvetsiya 88,32 ball, 4-o'rin Niderlandiyada 87,73 ball va 5-o'rin 86,55 ball to'plagan holda Finlandiyada⁹.

10

(RSF tashkilotining 2024-yil e'lon qilgan indeks xaritasi) **1.2-rasm**

2024-yil "Chegara bilmas muxbirlar" tashkiloti jahon matbuoti so'z erkinligi bo'yicha e'lon qilgan statistikasiga ko'ra, Norvegiya 91,89 ball bilan hanzugacha birinchilikni bermasdan kelmoqda. 2-o'rinda Daniya 89,6 ball, 3-o'rinda Shvetsiya 88,32 ball, 4-o'rin Niderlandiyada 87,73 ball va 5-o'rin 86,55 ball to'plagan holda Finlandiyada¹¹. Bu statistika bo'yicha Niderlandiya kuchli beshlikka kirgan va Irlandiya bu safni tark etgan. Xususan, Niderlandiya 2023-yilda xavfsizlik ko'rsatkichida 67-o'rin 80,18 ball bilan turgan bo'lsa, xuddi shu jihati bo'yicha 2024-yilda 28-pog'onaga ko'tarilgan. 2024-yil indeksida reytingning oxirgi o'rinlaridan joy olgan mamlakat va hududlar. 175-o'rin Turkmaniston 22,01 ball, 176-o'rin Eron 21,3 ball, 177-o'rin Shimoliy Koreya 20,66 ball, 178-o'rin Afg'oniston 19,09 ball, 179-o'rin Suriya 17,41 ball, 180-o'rin Eritriya.¹² Reyting ko'rsatkichlari har yili o'zgarishiga qaramasdan quyi va yuqori pog'onadagi davlatlar o'zni o'zgarishsiz qolgan deya olamiz.

⁸ https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Matbuot_erkinligi_indeksi

⁹ <https://rsf.org/en/index>

¹⁰ <https://gijn.org/stories/2024-world-press-freedom-journalism-election-year/>

¹¹ <https://rsf.org/en/index>

¹² <https://rsf.org/en/2024-world-press-freedom-index-journalism-under-political-pressure>

1	Norway	31	Moldova	61	Ukraine	91	Papua New Guinea	121	Mexico	151	Cambodia
2	Denmark	32	Austria	62	South Korea	92	Guinea-Bissau	122	Lesotho	152	Pakistan
3	Sweden	33	Mauritania	63	Malawi	93	Haiti	123	DR Congo	153	Laos
4	Netherlands	34	Namibia	64	Sierra Leone	94	Senegal	124	Bolivia	154	Yemen
5	Finland	35	Dominican Rep.	65	Cyprus	95	Zambia	125	Peru	155	Tajikistan
6	Estonia	36	North Macedonia	66	Argentina	96	Chad	126	Singapore	156	Venezuela
7	Portugal	37	Seychelles	67	Hungary	97	Tanzania	127	Equatorial Guinea	157	Palestina
8	Ireland	38	South Africa	68	OECS	98	Serbia	128	Uganda	158	Türkiye
9	Switzerland	39	Australia	69	Congo-Brazzaville	99	Albania	129	Morocco / West. Sahara	159	India
10	Germany	40	Montenegro	70	Japan	100	Madagascar	130	Cameroon	160	UAE
11	Luxembourg	41	Cabo Verde	71	Comoros	101	Israel	131	Kuwait	161	Djibouti
12	Latvia	42	Slovenia	72	Andorra	102	Kenya	132	Jordan	162	Russia
13	Lithuania	43	Armenia	73	Malta	103	Georgia	133	El Salvador	163	Nicaragua
14	Canada	44	Fiji	74	Nepal	104	Angola	134	Philippines	164	Azerbaijan
15	Liechtenstein	45	Tonga	75	Kosovo	105	Mozambique	135	Hong Kong	165	Bangladesh
16	Belgium	46	Italy	76	Central African Rep.	106	Maldives	136	South Sudan	166	Saudi Arabia
17	Czechia	47	Poland	77	Guyana	107	Malaysia	137	Oman	167	Belarus
18	Iceland	48	Croatia	78	Guinea	108	Burundi	138	Guatemala	168	Cuba
19	New Zealand	49	Romania	79	Botswana	109	Mongolia	139	Algeria	169	Iraq
20	East Timor	50	Ghana	80	Niger	110	Ecuador	140	Lebanon	170	Egypt
21	France	51	Uruguay	81	Bosnia-Herzegovina	111	Indonesia	141	Ethiopia	171	Myanmar
22	Samoa	52	Chile	82	Brazil	112	Nigeria	142	Kazakhstan	172	China
23	United Kingdom	53	Côte d'Ivoire	83	Panama	113	Togo	143	Libya	173	Bahrain
24	Jamaica	54	Belize	84	Qatar	114	Mali	144	Rwanda	174	Mali
25	Trinidad and Tobago	55	United States	85	Eswatini	115	Paraguay	145	Somalia	175	Turkmenistan
26	Costa Rica	56	Gabon	86	Burkina Faso	116	Zimbabwe	146	Honduras	176	Iran
27	Taiwan	57	Mauritius	87	Thailand	117	Brunei	147	Bhutan	177	North Korea
28	Suriname	58	Gambia	88	Greece	118	Tunisia	148	Uzbekistan	178	Afghanistan
29	Slovakia	59	Bulgaria	89	Benin	119	Colombia	149	Sudan	179	Syria
30	Spain	60	Liberia	90	Northern Cyprus	120	Kyrgyzstan	150	Sri Lanka	180	Eritrea

13

(RSF tashkiloti 2024-yil e'lon qilgan indeksi) **1.3-rasm**

Agar rivojlangan demokratik davlatlar matbuot qonunchiligiga nazar tashlaydigan bo'lsak, ularning har biri turlicha taktika va statistika asosida ishlaydi. Xususan, dunyoda “Matbuot erkinligi to‘g‘risida”gi birinchi qonun 1766-yil Shvetsiyada yaratilgan. 1949-yildagina u rasmiy qonun sifatida qayta qabul qilingan. 1991-yilda esa “So‘z erkinligi” to‘g‘risidagi qonun e’lon qilingan. **Buyuk Britaniya va Avstraliyada fikrni erkin ifodalash va matbuot erkinligining konstitutsiyaviy holati yo‘q.** Ularda so‘z erkinligini Angliya an’anaviy merosi sifatida Doktorinaning umumiy huquqiy me’yorlari asosida himoya qiladi. Chunki, ushbu davlat boshqaruvi monarxiya shaklida bo‘lib, Doktorina bu – qirol va qirolicha tomonidan chiqarilgan farmonlar va qarorlar majmuasidir. Buyuk Britaniya matbuot erkinligi uchun mustahkam kafolatlar tarafdori hisoblanadi. Ayrim shtatlar qonunlari Federal qonunlardan farq qiladi. **AQSHda federatsiya darajasida, ya’ni mamlakat miqyosida matbuot to‘g‘risida qonun qabul qilinmagan.** AQSH Konstitutsiyasiga kiritilgan “birinchi qo‘shimcha” OAV faoliyatining asosiy huquqiy kafolati hisoblanadi. “Birinci Qo‘shimcha”da shunday deyiladi: “Kongress so‘z va matbuot erkinligini cheklaydigan qonunlar qabul qilishga haqli emas”. Xorijiy jurnalistlar, ayniqsa, milliy xavfsizlik va viza siyosati bilan bog‘liq muammolarga duch kelishlari mumkin. Xalqaro muxbirlar klubining AQShdagi bo‘limi xalqaro jurnalistlarning vizalar ololmasligi ularning xabar berish erkinligiga to‘sqinlik qilishi mumkinligidan xavotirdaligini bildirgan.

XULOSA VA MUNOZARA

Jurnalistlarga qarshi huquqbuzarliklarni hujjatlashtiradigan va targ‘ib qiluvchi nodavlat guruhlar qatoriga Chegara bilmas muxbirlar (RSF) va Jurnalistlarni himoya qilish qo‘mitasi (CPJ) kiradi. Har yili RSF Jahon matbuot erkinligi indeksini e'lon qiladi, unda xorijiy muxbirlar duch keladigan xavf-xatarlarni jurnalistik erkinlik darajasiga ko‘ra davlatlar reytingi bilan taqqoslaydi. Turli huquqiy me’yorlar va amaliy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, xorijiy jurnalistlar xavfsizligi uchun doimiy faollik va hushyorlik zarur. Milliy hukumatlar, fuqarolik jamiyati va xalqaro tashkilotlar birgalikda xorijiy jurnalistlarning erkin va xavfsiz faoliyat yuritishiga ishonch hosil qilishlari kerak. Bu so‘z erkinligi va jamoatchilikning axborot

¹³ <https://gijn.org/stories/2024-world-press-freedom-journalism-election-year/>

huquqlarini himoya qiladi. O'zbekistondagi ko'plab jurnalistlar va blogerlar o'z ishlarini nashr etish va jamoatchilik bilan muloqot qilishdagi xavf-xatarlarga qaramay, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanadilar. Facebook, Twitter va Telegram kabi ijtimoiy media saytlari endi yangiliklarni tarqatish va hukumatning qonunbuzarliklarini ta'kidlash uchun muhim manba hisoblanadi. - Jurnalistlar erkinligi: Bir qator hibsga olingan jurnalistlar, jumladan, ekstremizmga ayblanayotgan jurnalistlar ozod etilgani yaxshi voqea deb baholandi. Lekin, birinchi navbatda, ularni hibsga olishga imkon yaratgan qonuniy asosda hech narsa o'zgarmadi. COVID-19 pandemiyasi ommaviy axborot vositalari erkinligiga e'tibor qaratdi va yangi to'siqlarni keltirib chiqardi. - Miraziz Bazarov ishi: Avval aytib o'tganimizdek, Bazarov hukumatning pandemiyaga qarshi kurashini tanqid qilgani uchun uy qamog'ida va ta'qibga uchragan. Bu ish nozik mavzularni yorituvchi jurnalistlar global miqyosda duch kelishlari mumkin bo'lgan xavf-xatarlardan biri hisoblanadi. Jurnalistika rivojiga oid e'tiborga molik yangiliklardan biri 2021-yilda tashkil etilgan Milliy ommaviy axborot vositalarini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish jamoat fondi bo'ldi. Sababi, jurnalistlarimiz o'z haq-huquqlarini bilmaganliklari ortidan voqealarga noto'g'ri yondashuv, kasbini suiste'mol qilish holatlari uchramoqda. Bu kabi holatlarga barham berish uchun taklif va tafsiyalarimiz shulardan iborat;

Birinchi o'rinda-tanqidni to'g'ri qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish uchun yosh jurnalist va faoliyatdagi ba'zi jurnalist kadrlarga chet el ommaviy axborot vositalariga ta'lim berish andozalari bo'yicha darslar va masterklaslar tez-tez tashkillashtirilib, amaliyotda ularning natijasi so'ralishi;

Ikkinchi o'rinda- aynan jurnalistikaning turli yo'nalish talabalari bilan oliygohlar o'rtasida "jurnalistik-huquq" yoki "huquq va men" shiori, nomlari ostida bellashuv, zakovat bahslarini har bir kurs va yo'nalish talabalari uchun alohida vaqtda, har 3oyda 1 marotaba bo'lsa ham tashkillashtirilib turilishi;

Uchinchi o'rinda, O'rta Osiyo yoxud turkiy davlatlarning yosh jurnalist kadrlari o'rtasida kollaboratsiyani yo'lga qo'yish, ya'ni, ularning fikran hamohang bo'lishlari uchun davlatlar o'rtasida kelishuv va bitimlar imzolanib, kasbiy faoliyatlarini qo'shni davlatlarda ham erkin holda davom ettirishlari ham huquqiy ham kasbiy mahoratlarini oshishiga yordam beradi deb hisoblaymiz. Bu jarayonda jurnalist faoliyati va uning hayotiga har bir kelishuvga rozi davlat bir xilda javob berishi ham muhim.

To'rtinchidan, jurnalistlarni haqqoniy va xolis tarzda faoliyatlarini tekshirish uchun alohida jamoa, uyushma tashkillashtirilib, uning tarkibidagilar huquqiy, yuridik tomondan va albatta jurnalistik tomondan chuqur bilim va ko'nikmaga ega bo'lgan va shu paytgacha o'zi bilan ham birorta kasbiy suiste'mollik, korrupsiya, tuhmat, bo'xton qilish holatlari yuz bermagan ustoz jurnalistlarimizdan tashkil topishi kerak. Sog'lom demokratiya fuqarolar hokimiyati, adolatli va erkin saylovlar, shaxs huquqlarini himoya qilish va hamkorlik kabi asosiy tamoyillarga ega. Bu tamoyillarning hayotga tatbiq etilishi uchun erkin matbuot muhim ahamiyatga ega. Buning uchta asosiy sababi bor: Matbuot erkinligi muhim, chunki erkin matbuot haqiqatni ochib beradi. Jurnalistlar tahlil qilish va tushuntirishga o'rgatilgan ko'plab, ko'pincha juda murakkab masalalar mavjud. Gazetalar, radio ko'rsatuvlar, bloglar va hokazolarsiz o'rtacha odam atrofida nimalar bo'layotganini bilmaydi yoki umuman bilmaydi. Jamoa a'zolari BMT yoki boshqa turdagi xalqaro tashkilotlar tomonidan

himoya ostida bo'lishlari lozim. "O'zbekiston Jurnalistlari Ijodiy Uyushmasi"ning vakolatiga xuddi shu vazifani qo'shish ham maqsad muvofiq bo'lar edi. Buning uchun xalqaro tashkilotlar bilan kelishuvlar imzolanishi va jurnalistlar ustidan bo'ladigan har qanday sud jarayonlari (yopiq turdagi sud bo'lishi davlat qonunlarida belgilanganlari bundan mustasno)xalqaro maydonda tomonlar fikri va surishtiruvlarda aniqlangan holatlar o'rganilib chiqilgandan keyin haqqoniy qaror qabul qilishlari va sud jarayonlari ochiq tarzda bo'lishi ta'minlanishi kerak. Huquqiy vaziyatlar haqida so'z borar ekan, sud tizimimiz va uning amaldagi ijrosini ham yoddan chiqarmasligimiz lozim. Ijro etuvchi hokimiyatning ish faoliyatiga nisbatan aholi o'rtasidagi salbiy fikr va noroziliklarini yo'qotish, qonunchilik maqsadi va amaldagi ijro o'rtasidagi farqni bartaraf etish uchun O'zbekistonda sud erkinligini kafolatlashimiz, qonunni qat'iy ijro etishi va jurnalistlar uchun repressiyadan qo'rqmaydigan muhitni yaratishi kerak. Ushbu maqsadlarga erishish uchun ichki va xalqaro advokatlikni davom ettirish juda muhim, chunki bu jurnalistlarning huquq va erkinliklarini ma'naviy va axloqiy himoya qilinishini kafolatlaydi. Ko'pgina tashkilotlar, jumladan, hukumatlar ham haqiqatning yashirin bo'lishidan foyda olishlari mumkin. Erkin matbuotning asosiy vazifalaridan biri hokimiyat ustidan nazoratchi bo'lib xizmat qilishdir. Matbuot xalq va qudratli shaxslar o'rtasidagi ko'prikdir. Agar matbuot erkin bo'lmasa, balki hokimiyatga tegishli bo'lsa, u shunchaki bu hokimiyatning kengaytmasi bo'lib xizmat qiladi. Matbuot erkinligi bo'lmasa, haqiqat davlatga tahdid solayotgan paytda gapirishga urinayotgan jurnalistlar qonun bilan himoyalalanmaydi. Bu tsenzura va bosimni muqarrar qiladi. Xulosa sifatida shuni aytmoqchimizki, jurnalistika, media bilan bog'liq ish-faoliyatidagi insonlar haq-huquqi va erkinligini ta'minlash bilan bir qatorda, ularning ba'zi joylardagi ayblariga munosib tarzda jazo usullarini ham qo'llash kerak. Huquqiy-demokratik davlat qurilishi, mamlakat aholisining ham huquqiy ham yashashga bo'lgan qarashlarini o'stirib, uni rivojlanishiga asos bo'ladi. Ayni damda yurtimizdagi jurnalistlarning huquqiy savodxonliklarini, tanqidni to'g'ri qabul qila olish qobiliyatining u qadar shakllanib ulgurmaganligini, hali huquqiy jihatdan kuchli bo'lgan jurnalist kadrlarimizning soni sanoqliligini hisobga olgan holda huquqiy-demokratik davlat qurilishi uchun barcha birdek harakat qilishi zarur. Ushbu qiyosiy tahlillar asosida yozilgan ishdan ko'zlagan maqsadimiz – OAV faoliyatidagi qonun hujjatlarini tanishtirib, eslatib o'tish edi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

Me'yoriy hujjatlar :

1. O'RQ-78-son 15.01.2007. "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida – 5-6-7-moddalar. <https://lex.uz/docs/-1106870>
2. "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida"gi qonuni- 4-5-10-11-12-13-16-moddalari <https://lex.uz/acts/-52268>
3. 402-I-son 24.04.1997. "Jurnalistik faoliyatini himoya qilish to'g'risida"gi qonuni- 7(1)-, 11-19-moddalar . <https://lex.uz/docs/-9540>
4. O'RQ-42-son 20.07.2006. "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida" gi qonuni- 8-11-modda. <https://lex.uz/ru/docs/-1022944>
5. 848-XII-son 07.05.1993. "Davlat sirlarini saqlash to'g'risida" gi qonuni-3,5,6,7,8,10-moddalar. <https://lex.uz/ru/docs/-98850>
6. 560-II-son 11.12.2003. "Axborotlashtirish to'g'risida"gi qonunning- 13-20-moddasi. <https://lex.uz/docs/-83472>
7. O'RQ-776-son 07.06.2022. "Reklama to'g'risida"gi qonun-19-27-moddalar <https://lex.uz/uz/docs/-6052631>